

Так, організація усного спілкування не може опиратися тільки на аналіз системних характеристик комунікації. Потрібне залучення структурного й змістовного підходів до цієї організації — системний підхід у жодному випадку не повинен розглядатися у ролі універсального відмикача до вирішення усіх проблем.

Література

1. Усов А. И. Системный подход и общая теория систем. — М.: Мысль, 1978. — 272 с.
2. Цофнас А. Ю. Теория систем и теория познания. — О.: Астропринт, 1999. — С. 234–251.
3. Станиславский К. С. Об искусстве театра: Избранное. — М.: ВТО, 1982. — С. 189–191.

УДК 340.113

П. М. Балтаджи

МОВА ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Останнім часом широко обговорюється питання розвитку спеціальної, юридичної мови (мови права) як способу усунення лінгвістичних недоліків, що негативно впливають на правовий процес. Дана проблема знаходиться на стику правознавства і мовознавства, тому вимагає одночасно лінгвістичного та юридичного аналізу. Питанню юридичної мови присвячено ряд статей та науково-методичних розробок вітчизняних та західних авторів: Н. В. Артікуці, Д. Х. Баранника, С. П. Кравченко, Ю. Ф. Прадіда, Е. С. Шугріної та ін.

У літературі наведені різні визначення поняття юридичної мови. Мова права характеризується як: різновид літературної мови, один з функціональних різновидів ділового стилю [1]; спосіб законодавчої та правозастосовної діяльності, спосіб фіксації норм права; спосіб вираження юридичної думки і реальності, який базується на формі загальнонародної мови [2]. Роблячи різні акценти, фахівці зазначають, що ця категорія залежить від ряду складових: від мови народу в цілому, від стану суспільства та ступеня його розвитку, від рівня сформованості права

Мова — це один з робочих інструментів юридичної техніки. У даному контексті під юридичною технікою розуміється сукупність правил, засобів та прийомів розробки, оформлення і систематизації юридичних текстів з метою досягнення їхньої ясності, зрозумілості і ефективності [3]. Кажучи про юридичну техніку, дослідники називають різні вимоги щодо мови документа, при дотриманні яких ми можемо говорити про логічність, лаконічність, чіткість і цілісність юридичного тексту як однієї з форм вираження права. Адже саме від досконалості юридичного тексту залежить розуміння і відповідно правильного застосування правових приписів.

Мовні правила, дотримання яких потребує оформлення юридичного тексту, розроблені теоретиками права та мовознавцями. Вони поділяються на загаль-

нолінгвістичні, термінологічні та стилістичні. Спробуємо проаналізувати деякі вимоги, що є основними для мови як засобу юридичної техніки.

- *Точність і визначеність вживаної юридичної форми (формулювань, виразів, окремих термінів).*

Юридична мова має бути однозначною, оскільки неадекватність поняття може ускладнити розуміння та призвести до необхідності додаткового тлумачення тексту юридичного документа. Так, слово «акт» (від лат. *actus* — подія, *actum* — документ) об'єднує кілька понять: 1) дія, подія, випадок, вчинок; 2) офіційний документ, письмовий наказ, постанова державного, суспільного значення; 3) закінчена частина театральної вистави. Таке вживання є характерним для багатьох європейських мов. Звуження семантики слова, конкретизація дефініції відбувається в залежності від контексту.

Як юридичний термін дане слово використовується як складова частина інших понять: *юридичний акт* — виданий державним органом документ, що містить приписи загальнонормативного або індивідуального характеру; *акт агресії* — в міжнародному праві найбільш небезпечний різновид порушення миру; *акт громадянського стану*; *генеральний акт*; *дипломатичний акт*; *комерційний акт*. Таким чином, можемо говорити про необхідність вживання в складному позначенні диференціюючої ознаки, що орієнтує на якусь особливість, відрізняє одне поняття від іншого. Завдяки такому вживанню словосполучення буде сприйматися як єдиний змістовний комплекс, але в той же час компоненти мають зберігати свої значення. Така семантична єдність словосполучень надає юридичному тексту необхідної точності.

- *Ясність мови, її доступність для адресата.*

На всіх стадіях правового регулювання людина стикається з юридичними документами (нормативними актами, актами правозастосування, договорами, іншими юридичними документами (8)): як укладач тексту юридичного документа, або виконавець правових розпоряджень, сформульованих у відповідному документі, та суб'єкт правозастосовної діяльності.

Базою для тексту юридичного документа є загальнонавживана лексика, але завдяки своїй універсальності вона не завжди відповідає вимогам конкретності, точності, стислості. Належне складання та оформлення юридичного документа забезпечується кваліфікованим, уповноваженим на те суб'єктом. Іноді деякі види юридичних документів, наприклад правозастосовні акти, укладаються з використанням типових бланків встановленої форми. В цілому ж оформлення будь-якого документа вимагає від уповноваженої особи певної теоретичної та практичної підготовки. На жаль, не завжди можливо розраховувати на однаковий рівень підготовки всіх суб'єктів правотворчої чи правозастосовної діяльності, що не може не впливати на якість тексту.

Автор, висловлюючи думку засобами повсякденної мови, має бути впевнений, що в адресата не виникне сумнівів щодо контексту розпоряджень. При цьому не слід забувати, що сприйняття інформації залежить від культури, освіти, досвіду та інших якостей кожного індивіда. Ступінь простоти юридичного

акта повинен визначатися залежно від того, на кого він розрахований, якої сфери відносин безпосередньо стосується [5].

- *Використовування сталих термінів і виразів, що мають широке застосування.*

Вживання спеціальної термінології необхідне для точності та лаконічності юридичних текстів; це дозволить уникнути спотворення та невірної тлумачення. В юридичному тексті іноді вживаються терміни настільки близькі за значенням до загальноновживаних слів, що їх спеціальне призначення, професійне маркірування не завжди беруться до уваги (*закон, свідок, скарга, правосуддя* та ін.).

Певна категорія правових термінів, успадкованих Україною від радянської системи, хоча і вписалася в контекст сучасної юридичної мови, але, враховуючи зміни, що відбулися в суспільній свідомості і соціально-політичній обстановці, все ж таки потребує обґрунтованої мотивації. Перш за все, це стосується вживання слів з ідеологічною забарвленістю (*рада, товариш, декрет*). Мова — річ безпартійна, вона живе за своїми внутрішніми законами, не підвладними ні партіям, ні будь-якій з ідеологій.

Використання спеціальних термінів в тексті юридичного документа обумовлено об'єктивною необхідністю, однак ними не варто зловживати.

Характеризуючи систему спеціальних термінів, яка формується в Україні, необхідно звернути увагу на тенденцію поповнення мови, на перший погляд, більш схожу на її витіснення чи заміну, ніж розвиток. Відбувається запозичення слів, незважаючи на існування національних еквівалентів. Це пояснюється тим, що не може бути жодного чистого мовного цілого, усі мови взаємодіють у часі і просторі, вони схрещуються, змішуються, взаємодоповнюючи одна одну, тому таке явище закономірне. Потяг до іншомовних елементів у системі юридичних термінів можна пояснити прагненням до точності. Все частіше зустрічаємо в документах лексику іншомовного походження: *інтенція* (задум), *інновація* (новоутворення), *моніторинг* (перевірка), *генерація* (покоління), *соціум* (суспільство), *ратифікація* (затвердження), *апробація* (запровадження), *рецепція* (запозичення) та ін. [6]. Такі вживання є впливом часу, але наскільки вони виправдані в тому чи іншому контексті?

При оформленні юридичного документа необхідно враховувати доцільність вживання терміна, який має в національній мові відповідний синонім. Перевага іншомовних термінів — в їх ізольованості від української мовної системи, в відсутності вторинних осмислень. Важливим критерієм використання спеціальних термінів іншомовного походження виступає рівень підготовленості адресата, бо як вже зазначалося, юридичний текст повинен бути доступним та зрозумілим.

Ряд термінів іноземного походження настільки органічно увійшов в загальноновживану лексику, що юридичний текст став без них майже неможливий (*експертиза, адвокат, прокурор*). Наприклад, ст. 311 встановлює, що *питання експертові спочатку ставить прокурор, потім потерпілий, цивільний позивач*.

цивільний відповідач, їх представники, адвокат, підсудний, суддя та народні засідателі [7].

Поряд з цим в юридичному тексті вживаються терміни, відомі лише спеціалістам. Прикладом такого документа може бути Постанова Кабміну України про Всеукраїнський конкурс інноваційних технологій, в якій зазначається, що *метою Всеукраїнського конкурсу інноваційних технологій є забезпечення розвитку державної системи інновацій та трансферу технологій, визначення найбільш конкурентоспроможних інноваційних технологій та стимулювання їх впровадження у виробництво* [8].

Окремим є питання впливу інтернаціональних терміноелементів на формування сучасної юридичної мови. Дана проблема розглядається в наукових працях А. В. Суперанської, І. І. Вакулик та ін. Як відомо, значний шар лексики багатьох європейських (слов'янських) мов становлять запозичення з давньогрецької та латинської мов, тому використання інтернаціональних елементів при формуванні національної термінології є закономірним процесом. Інтернаціоналізація мови також є наслідком розширення європейсько-американського мовного простору.

Виходячи з вищевикладеного, ми маємо всі підстави стверджувати про необхідність уніфікації, стандартизації і створення єдиної системи термінів, що використовуються в текстах юридичних документів.

- *Чітко витриманий професійний стиль.*

Кажучи про стилістичні правила мови юридичного тексту, в першу чергу, слід зазначити, що стилістичною основою документа є літературна мова. Саме це дає підстави говорити про юридичну мову як про функціонально-стилістичний різновид літературної мови.

Стиль юридичного документа має бути спокійним, емоційно нейтральним, таким, що підкреслює офіційність та владність. Виключається урочистість, пафос, неприпустимим є використання художніх прийомів, багатозначних та застарілих слів.

На сучасному етапі в українській офіційній мові спостерігається тенденція вживання архаїзмів. Вона має як прибічників, так і критиків. Важко не погодитись, що словниковий запас мови є дорогоцінним надбутком нації, що застаріле слово може стати у нагоді для поповнення сучасного лексичного фонду. У випадку повернення застарілого слова до повсякденної лексики або до спеціальної термінології необхідно чітко визначити його сучасне значення.

Право визначати закономірність та доцільність вживання архаїзмів в юридичному тексті належить мовній практиці.

Вимоги до стилю документа створюють враження про його сірість і повсякденність, але, як справедливо відзначає Д. А. Керімов, — яскравість, виразність, краса і витонченість стилю — в його логічності та послідовності, економічності та раціональності, мотивованості та формальній визначеності, в однозначності, точності та чіткості викладу [7].

Виходячи з вищезазначеного, можемо зробити висновок, що мова права —

це комплекс ознак, наявність та єдність яких зумовлює її значення в процесі оптимізації правового регулювання. В зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання необхідності формування та удосконалення національної юридичної мови.

Література

1. Баранник Д. Х. Мова права як окремий функціональний стиль // Мовознавство. — 2003. — № 6. — С. 8–10.
2. Боржелъ Ж.-Л. Общая теория права: Пер. с фр. / Под общ. ред. В. И. Давыденко. — М.: Издат. дом Nota Bene, 2000 — С. 385.
3. Теория государства и права / Под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. — М., 1997. — С. 313.
4. Загальна теорія держави і права / За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. — Х., 2002.
5. Язык закона / Под ред. А. С. Пиголкина. — М., 1990. — С. 21.
6. Большой юридический словарь / Под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. — 2-е изд. — М.: ИПФРА-М, 2004. — 704 с.
7. Кримінально-процесуальний кодекс України: Основні чинні кодекси і закони України. — К.: Махаон, 2003. — 976 с.
8. Офіційний вісник України. — 2004. — № 44. — С. 16.
9. Керимов Д. А. Законодательная техника: Науч.-метод. и учеб. пособие. — М.: ПОРМА, 1998. — С. 69.
10. Шугрина Е. С. Техника юридического письма. — М., 2001. — 89 с.

УДК 340.116

А. Ф. Крижанівський

ПРАВОПОРЯДОК В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ

Інтеграційні процеси у сучасному світі складають чи не найголовнішу парадигму розвитку міжнародних відносин. Тільки Україна має безпосереднє відношення до більш як півдюжини тих чи інших глобальних або регіональних об'єднань держав інтеграційного характеру — Ради Європи, ЄС, НАТО, СОТ, СЕП, СНД, ГУУАМ, Ради Чорноморського економічного співробітництва та ін. Це, поряд з іншим, вимагає від нашої держави впровадження нових підходів і стандартів функціонування багатьох владних і соціальних інститутів, узгодження правового регулювання у відповідних сферах суспільної життєдіяльності з міжнародно-правовими стандартами. Активізація правової взаємодії держав, правова акультурація як вияв цієї тенденції, приводить до формування нової ситуації, яка вимагає наукового опанування якісно новими відносинами, що утворюються у правовій царині інтеграційних процесів.

Багатобарвність правових систем, їх правовий колорит складають проблему входження національних правових систем в ту чи іншу правову сім'ю, не кажучи вже про критерії виділення самих правових сімей [1].

В нинішніх умовах правового розвитку все більш виразно виявляє себе новий різновид правових систем — тих, які утворюються в результаті інтегра-